JOŽETU POGAČNIKU V SPOMIN

Konec avgusta leta 2002 nam je smrt vzela literarnega zgodovinarja in teoretika dr. Jožeta Pogačnika, človeka, ki se je v slovensko humanistiko zapisal s pomembnimi stvaritvami. Rojen leta 1933 na Gorenjskem je diplomiral na Filozofski fakulteti v Ljubljani (1958), doktoriral v Zagrebu (1969), nato pa kot docent in profesor za slovensko književnost in slovansko komparativistiko delal na univerzi v Novem Sadu, Osijeku in Mariboru.

Literarnozgodovinski koncept in raziskovalna načela slovenističnega opusa so najbolj razvidna že v *Zgodovini slovenskega slovstva* (1968–1970, 1972), kjer je obdelal obdobja do moderne in književnost po letu 1945. Izvirnost in novote se razkrivajo v periodizacijskem in metodološkem aspektu. Pri prvem gre za dosledno izpeljano raziskovalno načelo, po katerem je književno obdobje v stilu uresničen nov pogled na življenje in svet. Metodološki aspekt v sintagmi »literarna zgodovina« pa poudarja predvsem literarnost in vzpostavlja ravnovesje med obema sestavinama pojma. Ta aspekt izhaja iz misli, da gre v starejšem slovenskem slovstvu tudi za ustvarjanje literarne sfere, ki je sicer predliterarna, v njej pa se je konstituiralo nekaj temeljnih premis, od katerih se je lahko začel književni razvoj v modernem polifunkcionalnem smislu besede.

Pogačnik se je usmeril še zlasti na vprašanja slovenskega protestantizma, baroka, razsvetljenstva, romantike in realizma, na poetike in estetike teh literarnih struktur. Komaj pregledna je vrsta razprav in študij, ki govore o velikih osebnostih (Trubar, Janez Svetokriški, Kopitar, Prešeren, Slomšek, Stritar) in ki obravnavajo številna vprašanja o pomembnejših literarnih delih.

Sinteza o predliterarnem slovstvu je objavljena v problemski monografiji *Starejše slovensko slovstvo* (1990). Druga pomembna sinteza je monografija *Slovensko slovstvo v obdobju razsvetljenstva* (1995), kjer obravnava idejno-estetska vprašanja in stanja obdobja ter obraze ustvarjalcev in njihovih del. Gre za novo osvetlitev na jasni in trdni kompozicijski podlagi z upoštevanjem evropskega prostora in časa, filozofije in poetike obdobja, v ospredju pa so seveda slovenska iskanja ter duhovni in slovstveni dosežki.

S področja »jugoslavistike«, ki se je kot terminus technicus uveljavil za kulturološko in književnozgodovinsko preučevanje vprašanj jugovzhodne Evrope, je poleg raziskav, ki govorijo o južnoslovanskem srednjem veku, o genezi in tipologiji reformacije, o regionalizmu, o idejno-estetski strukturi romantike in zahodnoevropskem kontekstu, izdelal tudi teoretske osnove, ki so doma in v Evropi dobro sprejete – osnovni tekst je preveden v vse južnoslovanske jezike in v nemščino – in za posamezne zgodovinske odseke izdelal tudi modele. V njegovo slavistično dejavnost spada ukvarjanje s starocerkvenoslovansko pismenostjo, literarna analiza *Metodijevega žitja* ter analiza stila in kompozicije *Brižinskih spomenikov*. Te je razčlenil tudi kot literarno oblikovano besedilo, v katerem se združuje stara slovanska tradicija s tradicijo antike in srednjeveškega krščanstva.

Kot raziskovalec ni mogel mimo sodobnih teorij, ki so mu nekatere zbudile zaskrbljenost, kakor pove naslov študij *Ponoreli kompasi* (1996). Motili so ga spodrsljaji v humanističnih vedah in njihovi nedoločni terminologiji pa tudi v drugih pojavih kulture. V tej knjigi avtor trdno začrtuje literarnozgodovinsko metodologijo in njene meje v prostoru in času, prepoznava razvojno določenost književnozgodovinskih pojmov, presoja sobitje med zgodovino in poezijo ter razmerja med ideologijo in umetnostjo. Razmišlja o možnostih in mejah slovenskega literarnega raligionalizma ter o razlikah in posebnostih literarnega eseja in literarne kritike. Knjiga je produktivno vpeta v dogajanje v slovenski humanistiki, še zlasti s kritičnim odnosom do »totalnih« raziskovalnih metod, kakršen je npr. strukturalizem. Avtor je prepričan, da je ustvarjalna predvsem tista metoda, ki živo združuje različne, umetniškemu in drugemu kulturnemu pojavu najbolj primerne raziskovalne postopke.

Dr. Pogačnik je skrbel za popularizacijo slovenske književnosti na srbskem in hrvaškem področju, kar pove zlasti serija *Slovenska književnost v tridesetih knjigah* pri Matici srbski. Pomembni so tudi priročniki o slovenski književnosti, ki jih je pripravil: *Slovenačka književnost* (Beograd, skupaj s F. Zadravcem), *Slovenačka dečja književnost* (Novi Sad) ter *Povijest slovenske književnosti* (Zagreb, skupaj z Ivanom Cesarjem). Več njegovih knjig je izšlo v nemščini, ena v angleščini, šest v srbskem in hrvaškem jeziku.

Bil je član Akademije znanosti v Göttingenu in dobitnik Herderjeve nagrade. Obsežna bibliografija njegovih knjig, razprav in študij pravi, da je bil nekoliko pozno potrjen za člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti (1993) in za Ambasadorja znanosti Republike Slovenije (1998).

Skratka, dr. Jože Pogačnik je bil in v svojih delih ostaja pomemben raziskovalec in razlagalec literature, literarne estetike in velikih osebnosti, ki so v Evropo vpisale in v njej utrdile slovensko narodno in kulturno identiteto. Literarni zgodovinarji in teoretiki ga bomo pogrešali kot odličnega strokovnega sogovorca, sodelavca in prijateljskega svetovalca.

Franc Zadravec
Filozofska fakulteta v Ljubljani